

Construction and Validation of the Questionnaire "Measuring the Effectiveness of Cultural-Educational Programs on Prisoners"

Nasrollah Erfani

Associate Professor of
Educational Psychology,
Payame Noor University,
Tehran, Iran.
erfani@pnu.ac.ir

Received: 2023/01/24

Accepted: 2023/03/01

DOI:

10.22034/jpcs.2023.1272705.1196

ABSTRACT

The aim of this research was to construct and validate a questionnaire to measure the effectiveness of cultural-educational programs on prisoners. The research method was mixed and its design was sequential exploration-instrumentation. In the qualitative part, ten key informants in the field of prison cultural-educational programs were selected and participated in the focus group using the purposeful sampling method, the representative method, and theoretical saturation rule. In the quantitative part, the statistical population consisted of all convicted prisoners who spent the last two months of their sentence in the three months of autumn of 2019 in Hamedan Central Prison and were incarcerated for at least six months. According to Cohen's table (1992), the sample size was determined to be 45 people and 70 questionnaires were distributed according to available methods of which 66 questionnaires were analyzed. In order to collect the data, a researcher-made questionnaire was used to measure the effectiveness of the prison's cultural-educational programs (including five religious, propaganda, artistic, educational, and sports components). The data were analyzed using the method of structural equation modeling with the partial least squares approach by means of Smart PLS3 software. The results showed that the effect coefficients of the indicators of all components were significant ($P < 0.01$). The compiled questionnaire had convergent validity ($AVE > 0.7$) and divergent validity ($\sqrt{AVE} > r$) as well as reliability ($CA \ \& \ CR > 0.7$). The values of explained variance ($R > 0.67$) and predictive fit ($Q^2 \geq 0.35$) were acceptable and the questionnaire has a strong goodness of fit ($GoF = 0.573$). Therefore, this questionnaire has suitable psychometric features.

Keywords: Construction and Validation, Questionnaire, Effectiveness, Cultural Programs, Educational Programs, Pprison.

► **Citation (Vancouver):** Erfani N. Construction and Validation of the Questionnaire "Measuring the Effectiveness of Cultural-Educational Programs on Prisoners". *Police Cultural Studies*, 2023; 10(1): 1-12.

► **Citation (APA):** Erfani, N. (2022). Construction and Validation of the Questionnaire "Measuring the Effectiveness of Cultural-Educational Programs on Prisoners". *Police Cultural Studies*, 10(1), 1-12.

ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر زندانیان

چکیده

هدف این پژوهش، ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان به روش آمیخته و طرح، اکتشافی متوالی-ابزارسازی بود. در بخش کیفی، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و روش معرف و قاعده اشباع نظری، ده نفر از مطلعین کلیدی در زمینه برنامه‌های فرهنگی-تربیتی زندان انتخاب شدند و در گروه کانونی شرکت کردند. در بخش کمی، جامعه آماری را کلیه زندانیان محکوم که دو ماه پایانی دوره محکومیت خود را در بازه زمانی سه ماهه پاییز ۱۳۹۹ در زندان مرکزی همدان سپری می‌کردند و حداقل شش ماه زندانی بودند، تشکیل دادند. حجم نمونه، براساس جدول کوهن (۱۹۹۲)، ۴۵ نفر معین شد که به شیوه در دسترس، ۷۰ پرسشنامه توزیع و در عمل، ۶۶ پرسشنامه تحلیل گردید. به منظور گردآوری داده‌ها، از پرسشنامه محقق‌ساخته سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی زندان استفاده شد. داده‌ها به شیوه الگویابی معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مجذورات جزئی به وسیله نرم‌افزار Smart PLS3 تحلیل شدند. نتایج نشان داد که ضرایب اثر شاخص‌های همه مؤلفه‌ها معنادار بودند ($P < 0/01$). پرسشنامه تدوین شده از روایی هم‌گرا ($AVE > 0/7$) و واگرا ($r\sqrt{AVE} >$) و همچنین پایایی ($CA > 0/7$) و تناسب بر خوردار بود. مقادیر واریانس تبیین شده ($R^2 > 0/67$) و تناسب پیش‌بین قابل ($Q^2 \geq 0/35$) قبول بودند و پرسشنامه از نیکویی برازش قوی داراست ($GoF = 0/573$). بنابراین، این پرسشنامه از مشخصات روان‌سنجی مناسبی برخوردار است.

نصراله عرفانی

دانشیار روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه

پیام نور، تهران، ایران.

erfani@pnu.ac.ir

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱-۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۰

شناسه دیجیتال (DOI):

10.22034/jpcs.2023.1272705.1196

◀ استناد (ونکوور): عرفانی ن. ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر زندانیان. مطالعات فرهنگی پلیس، ۱۴۰۲؛ ۱۰(۱): ۱-۱۲.

◀ استناد (APA): عرفانی، ن. (۱۴۰۲). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر زندانیان. مطالعات فرهنگی پلیس، ۱۰(۱)، ۱-۱۲.

زندان‌ها در هر کشوری، محل ورود و نگهداری افرادی از جامعه هستند که به علت هنجارشکنی، جامعه قادر به تحمل آن‌ها نبوده و به منظور مجازات آن‌ها از یک سو و سالم نگه داشتن جامعه از سوی دیگر، راهی زندان شده‌اند. به عبارتی، فرد زندانی به دلیل نقض قوانین زندانی می‌شود؛ این نقض قوانین کشور که قانون برای آن مجازات تعیین کرده است، «جرم»^۱ نامیده می‌شود (ستوده، ۱۳۸۵). هدف تأسیس و مجازات زندان به سبک امروزی، تلاش برای اصلاح اخلاقی زندانیان است که شامل همه انواع مجرمان و زندانیان، اعم از زندانیان حبس ابد و زندانیان دارای محکومیت محدود می‌شود. به جز معدودی از جرائم، همچون قتل نفس که مجازات حبس ابد یا مرگ دارند و امید زندانی برای آزادی در آن‌ها در حد کم است، بیشتر جرائم را آن‌هایی شامل می‌شوند که پس از سپری کردن مدت محدود محکومیت، زندانی به جامعه بازمی‌گردد و می‌خواهد همچون افراد عادی زندگی و امرار معاش کند (عرفانی، ۱۳۹۹).

امروز، زندان به عنوان یکی از اجزاء و ارکان مهم همه نظام‌های عدالت کیفری، با وجود توسعه رویکردهای ترمیمی و استقبال از تدابیر جایگزین حبس، همچنان در بیشتر کشورها در مقام ابزاری جهت اعتباربخشی به کارکرد سزادهی استفاده می‌شود. از این رو، اثربخشی اقدامات تأمینی و تربیتی و مداخلات اصلاحی زندان‌ها نیازمند مطالعات جرم‌شناسی است. مهم‌ترین مسائل در مطالعات جرم‌شناسی، مسائل مربوط به رابطه جرم با ویژگی‌های فردی، شخصیتی، روانی، اجتماعی و اعتقادی مجرمان و

زندانیان همچنین، مطالعات جرم‌شناسی بیانگر اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان است.

درخصوص نقش دین‌داری، کلر^۲ و سامتر^۳ (۲۰۰۲)، به بررسی رابطه بین مذهب و انطباق زندانیان پرداخته‌اند و اظهار می‌دارند که به طور خاص، افزایش سطح مذهب با سطح بالقوه از تنظیمات رفتاری در زندان همراه است. به علاوه، اکانر^۴ و دانکن^۵ (۲۰۱۱) نشان دادند که اصلاحات جدی هویت انسانی، معنوی و مذهبی در بین زندانیان و تقویت و حمایت آن‌ها می‌تواند در راه ایجاد معنا در زندگی زندانیان مؤثر واقع شود و اثرات مطلوبی بر آنان بگذارد. بر این اساس، آن‌ها پیشنهاد می‌کنند که برنامه‌های مذهبی و معنوی در برنامه‌ریزی اصلاحی زندان‌ها مورد توجه بیشتری قرار گیرد. علاوه بر این، الیچیکو^۶ و یوگیواوزو^۷ (۲۰۱۷) طی پژوهشی بر روی زندانیان نیجریه دریافتند که تربیت دینی وجهه زندانیان را بالا می‌برد و باعث می‌شود که آن‌ها دریابند توانایی برای تغییر مسیر زندگی خود را دارند. به همین صورت، پردی^۸ و همکاران (۲۰۲۱) اظهار می‌دارند که زندان، تمایل به دین‌داری مردان را بیشتر از زندان زندانی تشدید می‌کند. بابایی و همکاران (۱۳۹۳) نیز می‌نویسند که بیشترین بی‌اعتقادی در بین گروه جرمی مواد مخدر و پس از آن سرقت است. در همین راستا، دانشوری‌نسب (۱۴۰۰) اظهار می‌دارد که بین بعد اعتقادی دین‌داری و سلامت روان زندانیان در شرف آزادی رابطه مثبتی وجود دارد که اهمیت پرداختن به این بعد را در برنامه‌های فرهنگی زندان خاطر نشان می‌کند.

همین‌طور درخصوص نقش هنر، نتایج پژوهش‌های متعددی نشان داده‌اند که آموزش هنر موجب توانمندسازی و افزایش اعتمادبه‌نفس و عزت نفس (جرمین^۱، ۲۰۰۱)، تمایل به تجربه و یادگیری، خودارزیابی و تأمل (وینر^۲ و هتلند^۳، ۲۰۰۸)، مقابله با احساسات مخرب همچون خشم و پرخاشگری (بلاکر^۴ و همکاران، ۲۰۰۸)، توسعه روابط اجتماعی (اندرسون^۵ و اووری^۶، ۲۰۱۰)، برقراری ارتباط مجدد زندانی با جامعه (بروستر^۷ و مرتز^۸، ۲۰۱۵) و تغییر نگرش مثبت و اثربخش به زندگی (شکیبا، ۱۳۹۵) می‌شود. در مورد آموزش، بامدادی (۱۳۸۲) نشان داد که عمل‌کرد ۱ درصد از کارآموزان بسیار ضعیف، ۸۵ درصد متوسط و خوب و ۱۴ درصد عالی بوده است و به حد تسلط، در مهارت‌های فنی و حرفه‌ای دست یافته‌اند. در زمینه نقش ورزش نیز نتایج پژوهش‌های انجام‌شده، تأثیر ورزش بر بهبود سلامت روانی زندانیان (وودز^۹ و همکاران، ۲۰۱۷)، بهبود سلامت جسمانی و کاهش خشونت زندانیان (بابادی و همکاران، ۱۳۹۸) را نشان داده‌اند.

اکنون، در زندان‌های ایران برنامه‌ها و مداخلات متعددی انجام می‌شود که هدف همه آن‌ها اصلاح و تربیت زندانیان است. یکی از این اقدامات، برنامه‌های فرهنگی-تربیتی است که هر سال تقویم آن به‌واسطه دفتر امور فرهنگی و تربیتی تدوین می‌شود و پس از تأیید معاونت سلامت، اصلاح و تربیت سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، جهت اجرا به مدیران کل زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی استان‌ها ابلاغ می‌گردد. بنابراین، لازم است با ابزار معتبری به سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان پرداخت. ازاین‌رو، هدف پژوهش حاضر ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش

اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان بود. براین‌اساس، پرسش‌های پژوهش حاضر این بود که «عمده‌ترین شاخص‌های اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان کدامند؟ و آیا پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان از مشخصات روان‌سنجی مناسبی برخوردار است؟»

روش پژوهش

روش پژوهش آمیخته و طرح آن اکتشافی-متوالی ابزارسازی (کیفی-کمی) بود. در بخش کیفی، برای انتخاب مشارکت‌کنندگان، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند به روش معرف با مراجعه به مطلعین کلیدی در زمینه برنامه‌های فرهنگی-تربیتی زندان و به‌کارگیری قاعده اشباع نظری استفاده شد و به این ترتیب، ۱۰ نفر، شامل معاون سلامت، اصلاح و تربیت، رئیس اداره فرهنگی و تربیتی، کارشناسان فرهنگی و هنری و رئیس اداره خدمات اجتماعی و مراقبت بعد از خروج زندانیان اداره کل و نیز کارشناسان فرهنگی زندان مرکزی همدان انتخاب شدند و با آن‌ها در زمینه شناسایی شاخص‌های اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی زندان در قالب گروه کانونی مصاحبه گردید.

روش پژوهش بخش کمی، همبستگی بود که به‌شیوه الگویابی معادلات ساختاری انجام گرفت. جامعه آماری این پژوهش را کلیه زندانیان محکوم که دو ماه پایانی دوره محکومیت خود را در بازه زمانی سه ماهه پاییز ۱۳۹۹ در زندان‌های استان همدان سپری می‌کردند و حداقل شش ماه زندانی بودند، تشکیل دادند. شایان ذکر است که متهمین، موارد مرخصی، عفو، رفع اتهام، آزادی مشروط، آزادی با کفالت، کسانی که سلامت عقلی نداشتند و غیره، وارد پژوهش نشدند.

6- Overy
7- Brewster
8- Merts
9- Woods

1- Jermyn
2- Winner
3- Hetland
4- Blacker
5- Anderson

بارهای عاملی^۸، آلفای کرونباخ (CA)^۹، پایایی ترکیبی (CR)^{۱۰}، روایی همگرا^{۱۱} براساس متوسط واریانس استخراج شده (AVE)^{۱۲} و واگرا^{۱۳} با معیار فروئل- لارکر^{۱۴} و برای بخش درونی الگو از معناداری ضرایب بتا^{۱۱}، مقادیر واریانس تبیین شده (R²)^{۱۲}، تناسب پیش بین (Q²)^{۱۳} و برای ارزیابی کل الگو از شاخص نیکویی برازش (GoF)^{۱۴} با به کارگیری نرم افزار Smart PLS 3 استفاده شد.

یافته‌ها

اطلاعات جمعیت‌شناختی زندانیان بیانگر آن است که جنسیت ۶۳ نفر (۹۵/۵٪) مرد و ۳ نفر (۴/۵٪) زن بود. میانگین سنی آن‌ها، ۳۵/۷۰ سال و انحراف معیار آن ۶/۵۴ بود. از نظر میزان تحصیلات، ۴ نفر (۶/۱٪) بی‌سواد، ۳۰ نفر (۴۵/۴٪) زیر دیپلم، ۱۶ نفر (۲۴/۲٪) دیپلم و ۱۶ نفر (۲۴/۲٪) بالای دیپلم بودند. از نظر وضعیت تأهل، ۱۵ نفر (۲۲/۷٪) مجرد، ۳۶ نفر (۵۴/۵٪) متأهل، ۸ نفر (۱۲/۱٪) متارکه و ۷ نفر (۱۰/۶٪) مطلقه بودند. وضعیت اشتغال آن‌ها قبل از زندانی شدن، ۳ نفر (۴/۶٪) کارمند، ۱۶ نفر (۲۴/۲٪) کاسب، ۸ نفر (۱۲/۱٪) کشاورز، ۸ نفر (۱۲/۱٪) کارگر، ۷ نفر (۱۰/۶٪) سایر مشاغل و ۲۴ نفر (۳۵/۵٪) بیکار بود.

جدول ۱- توصیف اثربخشی برنامه‌های فرهنگی- تربیتی بر روی زندانیان

متغیر	\bar{X}	S
دین‌داری	۳۸/۸۹	۱۲/۲۰
تبلیغی	۱۵/۷۶	۵/۲۵
هنری	۱۳/۱۱	۴/۹۹
آموزشی	۱۵/۵۹	۵/۶۶
ورزشی	۱۰/۷۹	۴/۶۸
کل برنامه‌های فرهنگی- تربیتی	۹۴/۱۱	۲۷/۴۶

n=۶۶

حجم نمونه، براساس جدول کوهن^۱ (۱۹۹۲) با رویکرد حداقل مجذورات جزئی^۲ با در نظر گرفتن سطح خطای ۰/۰۵ و تشخیص حداقل مقدار واریانس تبیین شده ۰/۵۰ و ۵ رابطه برای سازه‌ها، ۴۵ نفر تعیین شد که برای اطمینان بیشتر، ۷۰ پرسشنامه به شیوه نمونه‌گیری در دسترس بین زندانیان زندان مرکزی همدان توزیع گردید و به دلیل عدم بازگشت و یا مخدوش بودن برخی از پرسشنامه‌ها، عملاً ۶۶ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی- تربیتی بر روی زندانیان بود. برای تهیه ابزار، در جلسه گروه کانونی ابتدا برنامه‌های فرهنگی- تربیتی زندانیان براساس تقویم سال ۱۳۹۸ دفتر امور فرهنگی و تربیتی مطرح شد و در نهایت پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی- تربیتی بر روی زندانیان با ۳۴ شاخص در ۵ مؤلفه، شامل دین‌داری با ۱۳ شاخص (۱ تا ۱۳)، تبلیغی با ۶ شاخص (۱۴ تا ۱۹)، هنری با ۵ شاخص (۲۰ تا ۲۴)، آموزشی با ۶ شاخص (۲۵ تا ۳۰) و ورزشی با ۴ شاخص (۳۱ تا ۳۴) تدوین گردید. شاخص‌ها به صورت یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (خیلی کم ۱، کم ۲، تا حدی ۳، زیاد ۴ و خیلی زیاد ۵) نمره‌گذاری شدند. مشخصات روان‌سنجی پرسشنامه در قسمت یافته‌ها ارائه گردیده است.

علاوه بر استفاده از توزیع فراوانی و درصد، از شاخص‌های میانگین و انحراف استاندارد برای توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و متغیرهای پژوهش استفاده گردید. برای آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون شاپیرو- ویلک^۳ با به کارگیری نرم افزار SPSS24 و برای ارزیابی الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی- تربیتی بر روی زندانیان، برای بخش بیرونی الگو، از ضرایب شاخص‌های

8- Average Variance Extracted (AVE)
9- discriminant validity
10- Fornell-Larcker criterion
11- beta coefficients
12- R square
13- Q square
14- Goodness of Fit

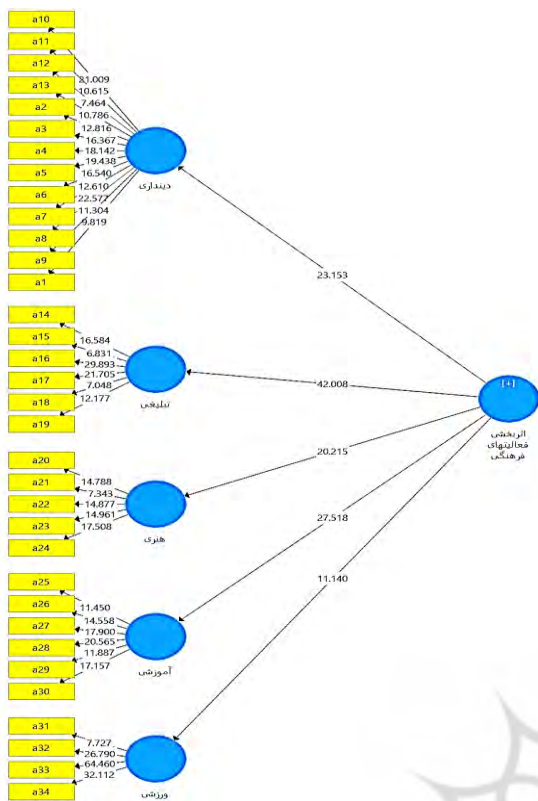
1- Cohen
2- Partial Least Squares
3- Shapiro-Wilk Test
4- outer loadings
5- Cronbach's Alpha
6- composite reliability
7- convergent validity

نتایج جدول شماره ۱، میانگین و انحراف معیار متغیر پژوهش و مؤلفه‌های آن را توصیف می‌کند و بیانگر آن است که میانگین اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان، ۹۴/۱۱ و انحراف معیار آن ۲۷/۴۶ است.

جدول ۲- توزیع داده‌های اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان

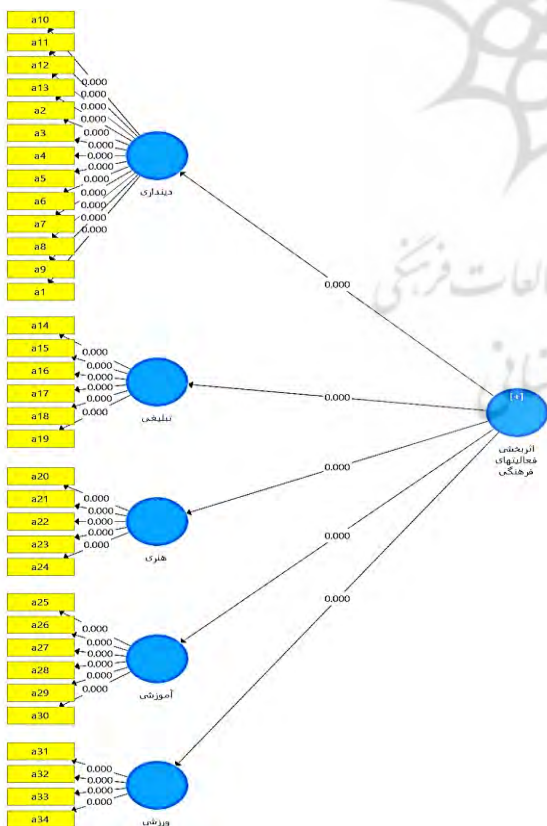
متغیر	Z	P-value
دین‌داری	۰/۹۵۹	۰/۰۳۶*
تبلیغی	۰/۹۷۹	۰/۰۳۳
هنری	۰/۹۳۹	۰/۰۰۴**
آموزشی	۰/۹۷۰	۰/۱۳۳
ورزشی	۰/۹۴۳	۰/۰۰۶**
کل برنامه‌های فرهنگی-تربیتی	۰/۹۶۳	۰/۰۵۸

**P<۰/۰۱ , *P<۰/۰۵

شکل ۱- مقادیر t الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان

نتایج آزمون شاپیرو-ویلک نشان داد که توزیع داده مؤلفه‌های تبلیغی و آموزشی و همچنین کل برنامه‌های فرهنگی-تربیتی نرمال است، اما توزیع داده مؤلفه‌های دین‌داری، هنری و ورزشی نرمال نیست. از این رو، برای تدوین الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان از رویکرد حداقل مجذورات جزئی با نرم‌افزار Smart PLS 3 استفاده شد.

شکل ۲- مقادیر P-Value الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان

جدول ۳- مقادیر ضریب اثر، t و سطح معناداری بخش بیرونی الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی- تربیتی بر روی زندانیان

مؤلفه	شماره	شاخص	ضریب اثر	t	P-value
دین‌داری	۱	برگزاری کلاس‌های آموزش عمومی قرآن	۰/۷۰۳	۹/۸۱۹	۰/۰۰۰۱**
	۲	حفظ قرآن کریم	۰/۷۹۴	۱۲/۸۱۶	۰/۰۰۰۱**
	۳	برگزاری مسابقات قرآن کریم	۰/۸۰۸	۱۶/۳۶۷	۰/۰۰۰۱**
	۴	آموزش اصول اعتقادی	۰/۸۲۴	۱۸/۱۴۲	۰/۰۰۰۱**
	۵	آموزش نهج‌البلاغه	۰/۸۱۱	۱۹/۴۳۸	۰/۰۰۰۱**
	۶	آموزش اندیشه‌های اخلاقی	۰/۸۱۳	۱۶/۵۴۰	۰/۰۰۰۱**
	۷	آموزش احکام شرعی	۰/۷۸۶	۱۲/۶۱۰	۰/۰۰۰۱**
	۸	برگزاری مسابقات اذان	۰/۸۲۶	۲۲/۵۷۷	۰/۰۰۰۱**
	۹	آموزش نماز	۰/۷۳۸	۱۱/۳۰۴	۰/۰۰۰۱**
	۱۰	برگزاری مسابقات مفاهیم نماز	۰/۸۳۴	۲۱/۰۰۹	۰/۰۰۰۱**
	۱۱	اقامه نماز جماعت	۰/۷۲۷	۱۰/۶۱۵	۰/۰۰۰۱**
	۱۲	فعالیت هیأت‌های محبان اهل بیت (ع)	۰/۷۰۳	۷/۴۶۴	۰/۰۰۰۱**
	۱۳	برگزاری هفته‌های قرآن و عترت	۰/۷۴۵	۱۰/۷۷۶	۰/۰۰۰۱**
تبلیغی	۱۴	استفاده از کتابخانه ثابت	۰/۸۰۳	۱۶/۵۸۴	۰/۰۰۰۱**
	۱۵	استفاده از کتابخانه سیار	۰/۶۲۷	۶/۸۳۱	۰/۰۰۰۱**
	۱۶	برگزاری هفته‌های کتاب و کتاب‌خوانی	۰/۸۸۳	۲۹/۸۹۳	۰/۰۰۰۱**
	۱۷	برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی	۰/۸۳۲	۲۱/۷۰۵	۰/۰۰۰۱**
	۱۸	اجرای برنامه مناسبت‌های ملی و مذهبی	۰/۶۸۵	۷/۰۴۸	۰/۰۰۰۱**
	۱۹	مشارکت در تبلیغات فرهنگی	۰/۷۷۴	۱۲/۱۷۷	۰/۰۰۰۱**
هنری	۲۰	آموزش رشته‌های گوناگون هنری	۰/۷۶۵	۱۴/۷۸۸	۰/۰۰۰۱**
	۲۱	اجرای جنگ شادی	۰/۷۱۹	۷/۳۴۳	۰/۰۰۰۱**
	۲۲	اجرای موسیقی	۰/۸۱۷	۱۴/۸۷۷	۰/۰۰۰۱**
	۲۳	اجرای تئاتر شورایی	۰/۸۴۴	۱۴/۹۶۱	۰/۰۰۰۱**
	۲۴	تولید برنامه‌های مرکز صدا و سیما زندان	۰/۸۲۴	۱۷/۵۰۸	۰/۰۰۰۱**
آموزشی	۲۵	تشکیل کلاس‌های نهضت سوادآموزی برای زندانیان بی‌سواد	۰/۷۵۶	۱۱/۴۵۰	۰/۰۰۰۱**
	۲۶	تشکیل کلاس‌های نهضت سوادآموزی برای زندانیان کم‌سواد	۰/۸۱۴	۱۴/۵۵۸	۰/۰۰۰۱**
	۲۷	فعالیت مراکز یادگیری محلی	۰/۷۸۶	۱۷/۹۰۰	۰/۰۰۰۱**
	۲۸	آموزش و پرورش مقاطع تحصیلی	۰/۷۹۷	۲۰/۵۶۵	۰/۰۰۰۱**
	۲۹	تحصیل در دانشگاه جامع علمی- کاربردی	۰/۷۷۳	۱۱/۸۸۷	۰/۰۰۰۱**
	۳۰	تحصیل در دانشگاه پیام نور	۰/۷۸۴	۱۷/۱۵۷	۰/۰۰۰۱**
	۳۱	اجرای ورزش صبحگاهی	۰/۷۰۰	۷/۷۲۷	۰/۰۰۰۱**
ورزشی	۳۲	فعالیت در رشته‌های گوناگون ورزشی	۰/۸۹۱	۲۶/۷۹۰	۰/۰۰۰۱**
	۳۳	برگزاری مسابقات ورزشی	۰/۹۳۳	۶۴/۴۶۰	۰/۰۰۰۱**
	۳۴	برگزاری المپیاد ورزشی	۰/۸۸۳	۳۲/۱۲	۰/۰۰۰۱**

**P<۰/۰۱

جدول فوق، نتایج ارزیابی بخش بیرونی الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان را نشان می‌دهد.

نتایج بیانگر آن است که شاخص‌های هم‌مؤلفه‌ها دارای ضرایب اثر معنادار در الگو هستند ($P < 0/01$).

جدول ۴- مقادیر ضریب اثر، t و سطح معنی‌داری بخش درونی الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان

P-value	t	ضریب اثر	اثر مؤلفه بر متغیر
0/0001**	27/518	0/869	دین‌داری ← اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی
0/0001**	42/008	0/910	تبلیغی ← اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی
0/0001**	23/153	0/881	هنری ← اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی
0/0001**	20/215	0/789	آموزشی ← اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی
0/0001**	11/140	0/727	ورزشی ← اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی

** $P < 0/01$

طبق جدول بالا، مهم‌ترین مؤلفه‌های اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان به ترتیب ضریب اثر عبارتند از: ۱- تبلیغی ($t = 42/008, P < 0/01$)، ۲- هنری ($t = 23/153, P < 0/01$)، ۳- دین‌داری ($t = 27/518, P < 0/01, \beta = 0/87$)، ۴- آموزشی ($t = 20/215, P < 0/01, \beta = 0/79$) و ۵- ورزشی ($t = 11/140, P < 0/01, \beta = 0/73$).

جدول ۵- مقادیر متوسط واریانس استخراج‌شده، آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی، واریانس تبیین‌شده و تناسب پیش‌بین الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان

متغیر	Q ²	R ²	CR	CA	AVE
کل	-	-	0/964	0/962	0/548
دین‌داری	0/434	0/777	0/952	0/946	0/607
تبلیغی	0/448	0/826	0/895	0/857	0/590
هنری	0/349	0/622	0/895	0/857	0/632
آموزشی	0/438	0/755	0/906	0/875	0/616
ورزشی	0/364	0/528	0/916	0/875	0/733

n=66

متوسط واریانس استخراج‌شده (AVE) برای همه مؤلفه‌ها بالاتر از 0/7 در سطح عالی و برای متغیر اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بالای 0/5 در سطح قابل قبول است که نشان‌دهنده روایی هم‌گرای مناسب الگو است. همچنین، مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی همه مؤلفه‌ها و متغیر اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی زندان بالای 0/7 است که نشان‌دهنده پایایی مناسب الگو است. مقادیر R² مؤلفه‌های دین‌داری، تبلیغی و آموزشی بالاتر از 0/67، بیانگر واریانس تبیین‌شده الگو در سطح

قوی و هنری و ورزشی بالای 0/33 در سطح متوسط است. مقادیر Q² همه مؤلفه‌ها برابر و بالاتر از 0/35 است که نشان‌دهنده تناسب پیش‌بین الگو در سطح قوی است.

جدول ۵- نتایج روایی و اگر با به روش فورنل-لارکر الگوی سنجش اثربخشی برنامه های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان

مؤلفه	(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	(۵)
(۱) آموزشی	۰/۷۸۵				
(۲) تبلیغی	۰/۷۵۸	۰/۷۶۸			
(۳) دینداری	۰/۶۳۰	۰/۷۶۲	۰/۷۷۹		
(۴) هنری	۰/۷۱۱	۰/۷۳۶	۰/۵۰۵	۰/۷۹۵	
(۵) ورزشی	۰/۶۷۴	۰/۵۵۸	۰/۴۸۸	۰/۶۰۸	۰/۸۵۶

n=۶۶

نتایج جدول فوق، روایی و اگر را به روش فورنل-لارکر نشان می دهد. جذر AVE که در قطر ماتریس قرار گرفته است، برای هر مؤلفه بیشتر از بالاترین همبستگی آن مؤلفه با سایر مؤلفه ها در الگو است. از این رو، روایی و اگر الگو مناسب است.

تنن هاوس^۱ و همکاران، (۲۰۰۵)، شاخص نیکویی برازش را برای ارزیابی کلی الگو معرفی نموده اند. ورتلس^۲ و همکاران، (۲۰۰۹) سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GoF معرفی کرده اند. با توجه به نتایج به دست آمده از GoF، الگوی سنجش اثربخشی برنامه های فرهنگی بر روی زندانیان با مقدار ۰/۵۷۳، از برازش قوی برخوردار است.

$$GoF = \sqrt{Commality \times R^2} = 0.573$$

بحث و نتیجه گیری

نتایج نشان داد که همه ضرایب شاخص های اثربخشی برنامه های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان معنادار هستند. کومری^۳ و لی^۴ (۱۹۹۲) ضرایب ۰/۷ را عالی، ۰/۶۳ را خیلی خوب، ۰/۵۵ را خوب، ۰/۴۵ را متوسط و ۰/۳۲ را ضعیف توصیف کرده اند. بنابراین، می توان اظهار داشت که اثربخشی برنامه های دینداری، به وسیله شاخص های برگزاری کلاس های آموزش عمومی قرآن، حفظ قرآن

کریم، برگزاری مسابقات قرآن کریم، آموزش اصول اعتقادی، آموزش نهج البلاغه، آموزش اندیشه های اخلاقی، آموزش احکام شرعی، برگزاری مسابقات اذان، آموزش نماز، برگزاری مسابقات مفاهیم نماز، اقامه نماز جماعت، فعالیت هیأت های محبان اهل بیت (ع) و برگزاری هفته های قرآن و عترت؛ تبلیغی، به وسیله شاخص های استفاده از کتابخانه ثابت، استفاده از کتابخانه سیار، برگزاری هفته های کتاب و کتابخوانی، برگزاری مسابقات کتابخوانی، اجرای برنامه مناسب های ملی و مذهبی و مشارکت در تبلیغات فرهنگی؛ هنری، به واسطه شاخص های آموزش رشته های گوناگون هنری، اجرای جنگ شادی، اجرای موسیقی، اجرای تئاتر شورایی و تولید برنامه های مرکز صدا و سیمای زندان؛ آموزشی، به وسیله شاخص های تشکیل کلاس های نهضت سوادآموزی برای زندانیان بی سواد، تشکیل کلاس های نهضت سوادآموزی برای زندانیان کم سواد، فعالیت مراکز یادگیری محلی، آموزش و پرورش مقاطع تحصیلی، تحصیل در دانشگاه جامع علمی-کاربردی و تحصیل در دانشگاه پیام نور و ورزشی به وسیله شاخص های اجرای ورزش صبحگاهی، فعالیت در رشته های گوناگون ورزشی، برگزاری مسابقات ورزشی و برگزاری المپیاد ورزشی قابل سنجش است. همچنین، نتایج نشان دادند که مهم ترین مؤلفه های اثربخشی برنامه های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان به ترتیب ضریب اثر الگو عبارتند از: تبلیغی، هنری، دینداری، آموزشی و ورزشی.

3- Comrey
4- Lee

1- Tenenhaus
2- Wetzels

برنستاین^۵، (۱۹۹۴). همین‌طور، مقادیر واریانس تبیین‌شده مؤلفه‌های دین‌داری، تبلیغی و آموزشی بالاتر از ۰/۶۷ در سطح قوی، و هنری و ورزشی بالای ۰/۳۳ در سطح متوسط است (چین^۶، ۱۹۹۸). مقادیر تناسب پیش‌بین همه مؤلفه‌ها برابر و بالاتر از ۰/۳۵ است که نشان‌دهنده تناسب پیش‌بین الگو در سطح قوی است (هیر^۷، حالت^۸، رینگل^۶ و سارست^۷، ۲۰۲۲). درنهایت، نیکویی برازش به‌مقدار ۰/۵۷۳ نشان‌دهنده آن است که الگوی سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان از برازش قوی برخوردار است (وتزل^۹ و همکاران، ۲۰۰۹). بنابراین، می‌توان نتیجه‌گیری نمود که پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان از مشخصات روان‌سنجی مناسبی برخوردار است. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود که مدیران زندان از این پرسشنامه برای سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان استفاده کنند و به سنجش اثربخشی برنامه‌های دین‌داری، تبلیغی، هنری، آموزشی و ورزشی بر روی زندانیان بپردازند.

تقدیر و تشکر

از تمامی عوامل زندان مرکزی همدان که به انجام این پژوهش کمک شایانی کردند، کمال سپاس را دارم.

منابع

۱. بابادی، پرویز؛ اسماعیلی، محمدرضا و آفرینش، اکبر. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر ورزش گروهی در تغییر سبک زندگی در زندانیان. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد*، ۶۲ (۴.۱)، ۳۵۴-۳۶۳.
<https://doi.org/10.22038/MJMS.2019.14774>
۲. بابایی، ناهید؛ بابایی، حیدر و بلالی، اسماعیل. (۱۳۹۳). بررسی تاثیر سبک زندگی دینی بر پیشگیری از جرایم در بین زندانیان و غیر زندانیان استان همدان. *مطالعات*

این نتایج با یافته‌های پژوهش‌هایی که نشان داده‌اند، دین‌داری نقش مؤثری بر روی اصلاح و تربیت زندانیان دارد، هم‌سو است (کلر و سامتر، ۲۰۰۲؛ اکتر و دانکن، ۲۰۱۱؛ الچیکو و یوگواوزو، ۲۰۱۷؛ پردی و همکاران، ۲۰۲۱؛ سراج‌زاده، ۱۳۷۸؛ کاظمی، ۱۳۸۸؛ بابایی و همکاران، ۱۳۹۳؛ خورشیدی‌نسب، ۱۴۰۰). به همین صورت، این نتایج با نتایج پژوهش‌هایی که اثربخشی برنامه‌های هنری را بر روی ویژگی‌های شخصیتی و رفتارهای زندانیان نشان دادند، هم‌خوانی دارد (جرمین، ۲۰۰۱؛ وینر و همکاران، ۲۰۰۸؛ بلاکر و همکاران، ۲۰۰۸؛ اندرسون و همکاران، ۲۰۱۰؛ بروستر و مرتز، ۲۰۱۵؛ شکبیا، ۱۳۹۵). به‌علاوه، نتایج این پژوهش هم‌خوان نتایج پژوهش‌هایی بود که بیانگر تأثیرات مثبت برنامه‌های آموزشی بر روی زندانیان بودند (بامدادی، ۱۳۸۲؛ خورشیدی، ۱۳۹۹). درضمن، نتایج این پژوهش مؤید نتایج پژوهش‌هایی بود که نشان دادند، ورزش تأثیرات مثبتی بر روی زندانیان دارد (وودز و همکاران، ۲۰۱۷؛ بابادی و همکاران، ۱۳۹۸). در نهایت می‌توان نتیجه‌گیری نمود برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان می‌تواند اثرات اصلاحی مؤثری داشته باشد.

مشخصات روان‌سنجی پرسشنامه سنجش اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان نشان‌دهنده آن است که متوسط واریانس استخراج‌شده برای همه مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۷ در سطح عالی و برای متغیر اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بالای ۰/۵ در سطح قابل قبول است که بیانگر روایی همگرای مناسب پرسشنامه است. همچنین، از آن‌جا که جذر متوسط واریانس استخراج‌شده بیشتر از بالاترین همبستگی هر مؤلفه با سایر مؤلفه‌ها است (فورنل- لارکر، ۱۹۸۱)، به این علت، روایی واگرای پرسشنامه مناسب است. درضمن، مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی همه مؤلفه‌ها و متغیر اثربخشی برنامه‌های فرهنگی-تربیتی بر روی زندانیان بالای ۰/۷ است که نشان‌دهنده پایایی مناسب پرسشنامه است (نانالی^۱ و

- [/https://www.amazon.com/Paths-Discovery-Practice-California-Prisons/dp/1508895155c](https://www.amazon.com/Paths-Discovery-Practice-California-Prisons/dp/1508895155c)
14. Blacker, J. Watson, A. & Beech, A. (2008). A combined drama-based and CBT approach to working with self-reported anger aggression. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18(2), 129-37.
DOI: 10.1002/cbm.686
 15. Burt, S. A. & Donnellan, M. B. (2008). Personality correlates of aggressive and non-aggressive antisocial behavior. *Personality and Individual Differences*, 44(1), 53-63.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.07.022>
 16. Caspy, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill, J., Martin, J. & Craig, I. W. (2002). Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science*, 2; 297(05582), 581-854.
DOI: 10.1126/science.1072290
 17. Chin, W. W. (1998). The partial least squares approach to structural equation modeling. *Modern methods for business research*, (295)2: 295-336.
<https://psycnet.apa.org/record/1998-07269-010>
 18. Clear, T. R., & Sumter, M. T. (2002). Prisoners, prison and religion. *Journal of offender rehabilitation*, 35(3-4), 125-156.
https://doi.org/10.1300/J076v35n03_07
 19. Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological bulletin*, 112(1): 155-159.
DOI: 10.1037/0033-2909.112.1.155
 20. Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2nd Ed.). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
<https://psycnet.apa.org/record/1992-97707-000>
 21. Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, (18)1: 39-50.
<https://www.jstor.org/stable/3151312>
 22. Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2022). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*. Sage Publishing.
https://www.researchgate.net/publication/354331182_A_Primer_on_Partial_Least_Squares_Structural_Equation_Modeling_PLS-SEM
 23. Ilechukwu, L. C. & Ugwuozor, F. O. (2017). Utilization of religious and philosophy education in uplifting the image of prison inmates and curtailing ex-prisoners' recidivism in Enugu Prison Yard in Nigeria. *SAGE Open*, 7(3), 1-15.
<https://doi.org/10.1177/2158244017730109>
- فرهنگی پلیس، ۱ (۳)، ۱-۲۲.
<http://ensani.ir/fa/article/download/445965>
۳. بامدادی، جلال. (۱۳۸۲). *اثرات ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر زندانیان کشور*. تهران: دفتر آموزش و پژوهش سازمان زندان‌ها.
<https://www.prisons.ir/search>
 ۴. خورشیدی، رضا. (۱۳۹۹). تاثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اشتغال زندانیان. *پژوهشنامه اورمزد*، ۵۱(۲)، ۲۳۷-۲۲۳.
<https://www.sid.ir/paper/524349/fa>
 ۵. دانشوری‌نسب، عبدالحسین. (۱۴۰۰). رابطه دینداری با سلامت روان زندانیان در شرف آزادی در زندان‌های کرمان و یزد. *پژوهش در دین و سلامت*، ۷(۴)، ۱۹-۳۳.
<https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i4.32480>
 ۶. ستوده، هدایت‌اله. (۱۳۸۵). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران: نشر آوای نور.
<https://www.gisoom.com/book/11146886>
 ۷. سراج‌زاده، حسین. (۱۳۷۸). نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی و دلالت‌های آن برای سکولار شدن. *نمایه پژوهش*، ۳ (۹ و ۱۰)، ۱۱۵-۱۱۸.
<https://www.sid.ir/paper/436137/fa#downloadbottom>
 ۸. شکیبیا، علی. (۱۳۹۵). *تاثیر برنامه‌های هنری زندان بر نگرش‌ها و رفتار زندانیان*. تهران: گنگره بین‌المللی علوم اسلامی، علوم انسانی.
<https://www.academia.edu/>
 ۹. عرفانی، نصراله. (۱۳۹۹). *جرم و بزهکاری*. همدان: انتشارات فراگیر هگمتانه.
<https://www.gisoom.com/book/11629581>
 ۱۰. کاظمی، اصغر. (۱۳۸۸). *بررسی عوامل موثر بر ارتکاب جرم با تأکید بر میزان دینداری زندانیان استان قم*. دانشگاه علامه طباطبائی.
<https://www.virascience.com/thesis/505545>
 11. Anderson, K. & Overy, K. (2010). Engaging Scottish young offenders in education through music and art. *International Journal of Community Music*, 3(1), 47-64. DOI: 10.1386/IJCM.3.1.47/1
 12. Brewster, L. & Merts, P. (2015). *Paths of discovery: art practice and its impact in*
 13. *California prisons*. Publisher: Create Space.

24. Jermyn, H. (2001). The arts and social exclusion: a review prepared for the arts council of England.
https://www.researchgate.net/publication/265149892_The_Arts_and_Social_Exclusion_a_review_prepared_for_the_Arts_Council_of_England
25. Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory* (3rd Ed). McGraw-Hill.
[https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455qlt3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1017362](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1017362)
26. O'Connor, T. P., & Duncan, J. B. (2011). The sociology of humanist, spiritual, and religious practice in prison: Supporting responsivity and desistance from crime, *Religions*, 2(4), 590-610.
<https://doi.org/10.3390/rel2040590>
27. Purdie, M. S., Irfan, M. L., Quraishi, M. & Wilkinson, M. (2021). Living Islam in prison: How gender affects the religious experiences of female and male offenders. *Religions*, 12(298), 1-17.
<https://doi.org/10.3390/rel12050298>
28. Tenenhaus, M., Vinzi, V. E., Chatelin, Y-M., & Lauro, C. (2005). PLS Path Modeling. *Computational Statistics and Data Analysis*, 48(1): 159-205.
<https://doi.org/10.1016/j.csda.2004.03.005>
29. Wetzels, M., Odekerken-Schroder, G. & Van Oppen, C. (2009). Using PLS Path Modeling for Assessing Hierarchical Construct Models: Guidelines and Empirical Illustration. *MIS Quarterly*, 33(1), 177-195.
DOI: 10.2307/20650284
30. Winner, E. & Hetland, L. (2008). Art for our sake: school arts classes matter more than ever-but not for the reasons you think. *Arts Education Policy Review*, 109(5), 29-32.
DOI: 10.3200/AEPR.109.5.29-32.
31. Woods, D. Hassan, D. & Breslin, G. (2017). Positive collateral damage or purposeful design: How sport-based interventions impact the psychological well-being of people in prison. *Mental Health and Physical Activity*, 13(1), 152-162.
<https://doi.org/10.1016/j.mhpa.2017.09.005>

